

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Afghanistan 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

I Afghanistan råder omfattande brister i respekten för de mänskliga rättigheterna. Säkerhetsläget för civilbefolkningen är allvarligt och väpnad konflikt pågår i flera delar av landet. Efter nära fyra decennier av krig uppvisar landet – betydande framsteg till trots – bland de lägsta humanitära indikatorerna i världen. Konflikten försvårar humanitärt tillträde.

Presidentvalet 2014 ledde till den första demokratiska maktövergången i landets historia. Valresultatet var omstritt men tillträdet av en nationell samlingsregering under president Ashraf Ghani's ledning ingav hopp om förbättringar. Regeringen har under sina första två år visat prov på reformambitioner och en vilja att stärka kvinnors rättigheter och bekämpa den utbredda korrruptionen. Statsförvaltningen och de offentliga finanserna är dock svaga och regeringen har begränsad kapacitet att genomföra viktiga reformer. En kraftig ekonomisk inbromsning sedan 2014 har bidragit till ökad arbetslöshet och fattigdom.

Medborgarnas förtroende för myndigheter och det formella rättssystemets kapacitet att upprätthålla grundläggande fri- och rättigheter är lågt. Det afghanska rättssystemet är korrupt och svårtillgängligt för medborgarna, vilket i kombination med utbredd straffrihet gör att många afghaner saknar grundläggande rättssäkerhet. Tortyr och olagliga frihetsberövanden förekommer.

Kvinnor och barn är mycket utsatta grupper och utsätts systematiskt för våld, diskriminering och grova kränkningar.

De senaste årens tilltagande våldsamer är den största utmaningen för yttrande-, press- och informationsfriheten i landet. Även om konstitutionen och lagstiftningen erbjuder förhållandevis gott skydd för journalister så har den afghanska staten i praktiken svårt att säkerställa att journalister och människorättsförsvarare inte blir måltavlor i den pågående konflikten.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällstyrning

Det afghanska rättssystemet är bristfälligt. Enligt konstitutionen är det fristående från den verkställande och lagstiftande makten. I praktiken undergrävs rättssystemets oberoende av den mycket utbredda korruptionen. Rättssystemet är vidare dåligt utbyggt och det råder stor brist på kvalificerade domare, åklagare och försvarsadvokater. Förtroendet för rättväsendet är lågt.

Korruptionen i det afghanska samhället är mycket omfattande. I *Transparency Internationals* index över upplevd korruption 2016 har Afghanistan plats 169 av 176. Den nationella samlingsregeringen, med president Ashraf Ghani i spetsen, har sedan den tillträdde uttryckt en tydlig ambition att åstadkomma förändring och ett 50-tal olika åtaganden för att bemöta korruptionen har presenterats. Viktiga reformansträngningar har påbörjats, bland annat har ett omfattande arbete inletts med att säga upp och omplacera underkvalificerade domare. Under 2016 har även en ny antikorrupsionsmyndighet (*Anti-Corruption Justice Centre*) inrättats, med uppdrag att utreda misstankar om korruptionsbrott bland höga statliga tjänstemän.

Det formella rättväsendet är relativt väl förankrat i städerna men svagt på landsbygden där majoriteten av landets befolkning bor. Brist på kunskap och avsaknaden av tillgång till formell rättvisa gör att många afghaner istället vänder sig till det informella rättssystemet, som bygger på en blandning av stamrättsskipning, sharialagstiftning och lokala sedvänjor, såsom traditionell pashtunsk uppförandekod ”*pashtunwali*”. Informella domstolar anses av många i befolkningen vara mindre korrupta och mer rättvisa men domineras i princip helt av män. Detta resulterar ofta i betydande kränkningar av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet för kvinnor.

Kvinnors representation är låg även i det formella rättssystemet, vilket utgör ett hinder för kvinnors möjligheter att få sina fall prövade. Regeringen har aktivt sökt utnämna kvinnor till högre poster, vilket dock ofta blockerats av

parlamentet, som bland annat röstade ner president Ghani's försök att 2015 utnämna en kvinnlig domare till landets Högsta domstol. Inom den afghanska polisen har ansträngningar för att öka kvinnors representation däremot gått framåt, antalet kvinnliga poliser uppskattas till strax över 3 000, att jämföra med ett par hundra för tio år sedan. Andelen är alltså liten (omkring två procent av den totala poliskåren) och sociala stigma försvårar rekryteringen, men inrikesministeriet uppges ha gjort viktiga framsteg mot att skapa säkrare arbetsmiljöer för kvinnliga poliser.

Flera decennier av konflikt har satt djupa spår och många av de brott som har begåtts mot de mänskliga rättigheterna har förblivit outredda. En amnestilag (*National Reconciliation, General Amnesty and National Stability Law*) trädde i kraft 2009 trots skarp kritik från människorättsorganisationer och det internationella samfundet. Lagen ger omfattande immunitet för brott begångna mot folkrätten inklusive mänskliga rättigheter under de senaste decennierna av konflikt. Frågan om övergångsrättvisa (*transitional justice*) är delikat, inte minst i ljuset av det fredsavtal som hösten 2016 slöts med motståndgruppen *Hezb-e-Islami*.

Afghanska medborgare har möjlighet att anmäla brott mot de mänskliga rättigheterna till *Afghan Independent Human Rights Commission* (AIHRC). Kommissionen är ett offentligt organ som har ett konstitutionellt mandat att övervaka situationen för de mänskliga rättigheterna, undersöka påstådda kränkningar av mänskliga rättigheter och stödja nationella institutioners arbete med de mänskliga rättigheterna. Kommissionens oberoende har ifrågasatts och kunskapen om möjligheterna att anmäla brott till kommissionen är bristfälliga, men organisationen bedöms spela en viktig roll i kartläggningen av de brott mot de mänskliga rättigheterna som begås i landet.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Afghanistan är enligt konstitutionen en islamisk republik där makten är uppdelad på den verkställande, lagstiftande och dömande makten. De tre ska vara oavhängiga men konstitutionen ger presidentämbetet förhållandevis långtgående befogenheter. Lagar kan antas genom presidentdekret, vilket sker i en konstitutionell gråzon. Att parlamentet blockerar åtgärder som regeringen lägger fram för godkännande är dock vanligt.

Presidentval äger rum vart femte år. Presidentvalet 2014 ledde till den första demokratiska maktövergången i landets historia. Liksom vid tidigare val var valresultatet omstritt och anklagelser om valfusk ledde till att det dröjde flera månader innan en nationell samlingsregering slutgiltigt kunde bildas, efter utdragna förhandlingar mellan valets huvudkandidater. Valet 2014 anses ändå ha varit ett steg i rätt riktning, bland annat nådde valdeltagandet rekordhöga nivåer, även bland kvinnor.

President Ashraf Ghani är stats- och regeringschef. Ghanis huvudmotståndare i valet Abdullah Abdullah innehar en nyinrättad post som exekutivminister (ungefär motsvarande premiärminister).

Parlamentsval till underhuset ”*wolesi jirga*” ska äga rum vart femte år, men valsyste­met står inför stora utmaningar som sammantaget har bidragit till att de parlaments- och distriktsval som skulle ha hållits 2015 har försenats. Utlovade reformer av valsyste­met återstår att genomföra. Det bör noteras att regeringen inte ensam har försenat valen utan att parlamentet och den föregående valkommissionen (*Independent Election Commission, IEC*) har haft en inverkan, bland annat genom att blockera förslag till reformer. Säkerhetsläget är ytterligare en faktor som i praktiken försvårar genomförandet av val.

Formellt existerar politiska partier men deras struktur är svag. Ett stort fokus tenderar att ligga på enskilda individer i politiken och det finns få tydliga skiljelinjer mellan olika grupperingar i parlamentet.

Kvinnors deltagande i politiken har ökat. Fyra ministrar i regeringen är kvinnor och det finns nio kvinnliga viceministrar. Av 249 platser i parlamentets underhus är 68 vikta för kvinnor. Könsstereotypa värderingar och sedvänjor fortsätter dock att begränsa kvinnors deltagande och inflytande i politiken. Hot och våld riktat mot kvinnliga politiker från talibanerna och andra beväpnade grupper utgör ytterligare en begränsande faktor. Att bli valbar är därtill förenat med betydande kostnader. Alla kandidater måste betala en deposition som endast återbetalas om de får en viss andel av rösterna i en given valkrets, men framför allt lägger kandidater i regel stora summor pengar på sina valkampanjer. I praktiken begränsar detta möjligheterna för många medborgare, inte minst kvinnor, att ställa upp i val.

Det civila samhällets utrymme

Det civila samhället i Afghanistan har utvecklats genom åren och fått mer inflytande. Idag rymmer det ett betydande antal registrerade organisationer som ägnar sig åt allt ifrån biståndsverksamhet till opinionsbildning och försvar av de mänskliga rättigheterna. Inför presidentvalet 2014 spelade civilsamhället en viktig roll i att mobilisera lokalsamhällen och uppmuntra människor att gå och rösta. Allt oftare inkluderas representanter för civilsamhället i policydialoger och kommittéer.

Civilsamhällesorganisationer tillåts i allmänhet bedriva öppen verksamhet utan regeringens inblandning, även om detta varierar mellan olika distrikt. I Kabul och andra större städer kan människorättsförsvarare agera förhållandevis fritt och kritisera politiska beslut, däremot finns det i konfliktrubbade områden en betydande hotbild mot människorättsförsvarare från, framför allt, regeringsfientligt håll.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Trots åtaganden från både den förra och den nuvarande regeringen att förbättra situationen i fångelser och andra slutna anstalter rapporteras förhållandena på de flesta håll som undermåliga. Många anstalter är överfulla. Tillgången till sjukvård har förbättrats men är alltjämt bristfällig. Häktade sitter inte sällan frihetsberövade ihop med dömda kriminella. I kvinnofångelser förekommer det att små barn sitter inlåsta med sina mödrar, även om detta rapporteras ha blivit mindre vanligt.

En mycket stor andel av landets kvinnliga fångar uppges sitta fängslade för så kallade ”moralbrott”, ofta som ett resultat av att de försökt lämna en våldsam hemmamiljö – detta trots att det enligt afghansk lag inte är brottsligt för kvinnor att lämna sina familjer. Även påtvingade gynekologiska undersökningar (så kallade ”oskuldstester”) av kvinnliga fångar är vanligt förekommande.

Tortyr är förbjudet i konstitutionen och en nationell handlingsplan mot tortyr lanserades 2015. Alltjämt rapporterar bland andra *United Nations Assistance Mission in Afghanistan* (UNAMA) och *Afghanistan Independent Human Rights Commission* (AIHRC) att tortyr förekommer vid flera anstalter runt om i landet. Rättsväsendets bristande kapacitet att säkra bevisning i samband

med brott gör att erkännanden ofta krävs för att få till stånd fällande domar, vilket skapar incitament för att använda tortyr som ett medel för att utkräva erkännanden. Rapporter om privata fängelser som drivs av lokala ledare eller medlemmar av säkerhetsstyrkorna för att undgå omvärldens granskning förekommer.

UNAMA, media och människorättsorganisationer har fortsatt rapporterat om försvinnanden och utomrättsliga avrättningar utförda av både afghanska säkerhetsstyrkor och väpnade motståndsgupper. Med få undantag har fallen förblivit outredda. Politiska mord utförda av talibanrörelsen och andra motståndsgupper förekommer. Så kallade hedersmord är vanliga och från framför allt talibankontrollerade områden förekommer rapporter om kvinnor som stenas till döds för påstådda äktenskapsbrott.

Människohandel med män, kvinnor och barn förekommer, för såväl sexuellt utnyttjande som för tvångsarbete och rekrytering till beväpnade grupper. Amerikanska utrikesdepartementets rapport om människohandel 2016 identifierar barn, och särskilt pojkar, som de vanligaste offren för människohandel. Även den etniska gruppen hazara identifieras som särskilt utsatt. Antalet fällande domar i människohandelsmål fördubblades enligt samma rapport mellan 2014 och 2015, men regeringens ansträngningar för att skydda offren rapporteras som otillräckliga. Särskilt offer för sexhandel frihetsberövas och åtalas rutinmässigt för så kallade ”moralbrott” då sexuella relationer utanför äktenskapet är olagliga i Afghanistan.

Dödsstraff

Afghanistan tillämpar dödstraff. Till brott som kan beläggas med dödstraff hör mord och olika former av brott mot den nationella säkerheten. Den sharialagstiftning som tillämpas parallellt med det formella rättssystemet föreskriver också dödsstraff för bland annat apostasi (avfall från islam) och äktenskapsbrott, men i praktiken finns inga kända fall där dödsstraff har utdömts för dessa brott sedan talibanregimens fall.

I längre perioder har det rått ett de facto moratorium för verkställandet av dödsdomar. Avrättningar är sällsynta men förekommer. Senast i maj 2016 avrättades sex personer.

Det uppskattas att omkring 600 personer är dömda till döden i Afghanistan. Presidenten måste enligt konstitutionen godkänna verkställigheten av

dödsstraff och Ghani har utlovat en granskning av samtliga fall, som ett led i att kunna ändra åtminstone en del av dödsdomarna till livstidsdomar. Det internationella samfundet, med EU, *Human Rights Watch* och *Amnesty International* i spetsen, har vid flera tillfällen rekommenderat Afghanistan att återuppta moratoriet som ett steg mot att avskaffa dödsstraffet. Detta har avvisats av den afghanska regeringen med huvudargumentet att det finns ett folkligt stöd för verkställande av dödsstraff.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Säkerhetsläget för den afghanska civilbefolkningen är allvarligt och väpnad strid pågår i flera delar av landet. Enligt UNAMA föll 8 397 civila offer för den väpnade konflikten under perioden 1 januari-30 september 2016 (2 562 dödade och 5 835 skadade). Antalet motsvarar 2015 års nivåer, men andelen barn som föll offer har ökat. Även om regeringsfientliga grupper står för majoriteten av attacker mot civilbefolkningen så har antalet civila offer orsakade av regeringens säkerhetsstyrkor ökat från år till år. Statens förmåga att garantera befolkningens grundläggande säkerhet brister i stora delar av landet.

Konflikten innebär att den rörelsefrihet som medborgarna garanteras i konstitutionen i praktiken är starkt inskränkt. Det föreligger utöver säkerhetsmässiga begränsningar även starka sociala och kulturella hinder som begränsar den faktiska rörelsefriheten, särskilt för kvinnor. I delar av landet krävs att kvinnor eskorteras av en nära manlig anhörig, en så kallad *mabram*, när de vistas i offentligheten. Kvinnor tillhörande städernas medelklass har överlag en större rörelsefrihet än kvinnor på landsbygden.

Godtyckliga frihetsberövanden genomförs av både regeringsstyrkor och andra beväpnade grupper. Ett presidentdekret från 2015 innebär utökade möjligheter för staten att under längre perioder frihetsberöva människor misstänkta för terrorbrott utan rättegång. Det finns dock inga rapporter om politiska fångar.

Kidnappningar är vanliga och illegala vägspärrar där regeringsfientliga grupper stoppar och söker igenom bilar förekommer i stora delar av landet.

Rättssäkerhet

Konstitutionen garanterar medborgarna rätten till en rättvis rättegång. I brottmål har den åtalade enligt konstitutionen rätt till en offentlig försvarare.

I praktiken är medborgarnas tillgång till rättslig prövning mycket begränsad. Kvinnors tillgång är generellt mer begränsad än mäns. Det råder brist på advokater och åklagare, rättsprocesser präglas av långa dröjsmål och det råder stora inskränkningar i domstolarnas offentlighet i deras rättsskipande och rättsvårdande verksamhet. Lagen appliceras olika av olika domstolar runt om i landet, som ofta använder en blandning av lagstiftning, sharialag och lokal sedvanerätt. Många häktade får ingen insyn i sina fall eller vad de står anklagade för. Långa häktningstider är vanliga. Utifrån en kartläggning från 2013 uppskattade AIHRC att 14 procent av landets fångar satt frihetsberövade utan att ha fått sina fall prövade.

Regeringen gör vissa satsningar på att nå ut med information och rättshjälp till befolkningen på landsbygden, men arbetet begränsas av bristande resurser.

Straffrihet

Straffriheten är utbredd, i hög grad till följd av rättssystemets bristande kapacitet att säkra bevisning som kan leda till fällande dom. Det förekommer också att rättsväsendet avstår från att utreda personer misstänkta för brott på grund av deras ställning, inflytande eller politiska kontakter. Regeringens reformansträngningar på områden som bekämpandet av tortyr och våld mot journalister undermineras av den fortsatta straffriheten för dessa brott.

Endast ett fåtal korruptionsfall har prövats i domstol under de senaste åren. En ny antikorrupsionsmyndighet (*Anti-Corruption Justice Center, ACJC*) har inrättats under 2016 som har fått i uppdrag att utreda korruptionsbrott bland höga statliga tjänstemän. Även om ACJC inte kommer att ha kapacitet att pröva mer än en bråkdel av de korruptionsbrott som begås så finns förhoppningar om att myndigheten ska ha en förebyggande verkan.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande- och pressfriheten i Afghanistan har förbättrats avsevärt över de senaste 15 åren. Afghanistan innehar 2016 plats 120 av 180 på Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex. Landet har klättrat i indexet de senaste åren.

Framväxten av ett i stora delar oberoende medielandskap med ett stort antal aktörer lyfts som en av de viktigaste utvecklingsframgångarna i landet sedan talibanregimens fall 2001. Internet- och mobiltelefonanvändandet har ökat snabbt de senaste åren och breddat informationsflödet. Idag finns det mer

än 25 miljoner mobilabonnemang i landet. Sociala medier spelar en allt viktigare roll i att uppmärksamma brott mot mänskliga rättigheter.

Yttrande- och pressfrihet är inskrivet i konstitutionen, och lagstiftning finns som garanterar medborgarna rätten att ta del av information. Samtidigt stipulerar konstitutionen att ingen lag får stå i strid med islam och dess trossatser. Direkt censur är sällsynt, men självcensur är en betydligt större utmaning, i synnerhet i frågor som betraktas som religiösa tabun.

Journalistförbund och intresseorganisationer tillåts verka i landet, men upplever tydliga inskränkningar i sin möjlighet att arbeta i konfliktdrabbade områden.

De senaste årens försämring i det generella säkerhetsläget utgör den största utmaningen för yttrande-, press- och informationsfriheten i landet. *Afghan Journalists Safety Committee* (AJSC) redovisade 101 incidenter där journalister attackerats, hotats, skadats eller dödats under 2016, som uppges vara det hittills mörkaste året för journalister i landets historia. Även om regeringsfientliga grupper i regel har legat bakom de incidenter som lett till att journalister omkommit eller skadats allvarligt, stod afghansk polis och militär för en betydande andel av de totala övergreppen. I början av 2016 dödades sju anställda vid tv-stationen Tolo TV i ett självmordsattentat, den dödligaste attacken mot ett medieföretag i Afghanistans historia.

Afghanistan hamnar på sjunde plats i *Committee to Protect Journalists* (CPJ) *Global Impunity Index* över länder där straffriheten för mord på journalister, mätt i antalet olösta fall i förhållande till befolkningsstorleken är som högst.

Mötes- och föreningsfrihet

Den afghanska konstitutionen garanterar rätten till fredliga demonstrationer och rätten att bilda föreningar och politiska partier, förbehållet att dessa inte strider mot islams trossatser, inte har militära mål, är transparenta vad gäller finansiering samt inte har någon anknytning till utländska politiska partier eller intressen. Det är inte heller tillåtet att bilda och driva politiska partier på basis av stamtillhörighet, språklig gemenskap eller sekttillhörighet. Mötes- och föreningsfrihet respekteras generellt även om lokala variationer förekommer.

Arbetslagstiftningen ger arbetare rätten att organisera sig och fackföreningar tillåts verka i landet. Ett antal större fackförbund finns och ett fåtal yrkesgrupper, som lärare och journalister, är förhållandevis välorganiserade. Överlag har fackföreningarna dock mycket begränsade möjligheter att påverka medlemmarnas villkor, inte minst på grund av den stora informella arbetsmarknaden och den höga arbetslösheten i landet.

Demonstrationer tillåts i allmänhet och är oftast fredliga, men oroligheter förekommer. I praktiken är demonstrationsfriheten begränsad på grund av det osäkra säkerhetsläget. Bland de mest flagranta brotten mot internationell humanitär rätt under året var ett riktat attentat mot en fredlig demonstration i Kabul i juli 2016 som skördade omkring 85 människoliv och därmed utgör den dödligaste enskilda incidenten i landet sedan UNAMA började föra statistik över civila offer 2009.

Religions- och övertygelsefrihet

Enligt konstitutionen är islam statsreligion. Konstitutionen slår fast rätten för anhängare av andra religioner att utöva sin tro inom lagens ramar, men anger också att inga lagar får bryta mot islams lära. Det är inte tillåtet för företrädare för andra religioner än islam att bedriva missionsverksamhet och det är inte tillåtet för muslimer att konvertera till andra religioner. Att konvertera kan tolkas som ett brott enligt sharialagstiftningen och är straffbart med döden. Det fåtal konvertiter som uppmärksammas internationellt sedan talibanregimens fall har i regel benådats och lämnat landet. Under samlingsregeringens två år vid makten har frågan inte aktualiserats, men informationen är knapphändig.

Antalet icke-muslimska trosutövare i Afghanistan är mycket litet och uppskattas till 0,3 procent av landets befolkning. Det förekommer en i huvudsak icke-statlig diskriminering mot utövare av andra religioner, och även gentemot muslimska minoritetsgrupper, som till exempel shiitiska hazarer.

Det finns uppskattningsvis 1 400-1 500 sikher och hinduer i Afghanistan. Dessa grupper har ett visst utrymme att utöva sin religion offentligt, men rapporterar om trakasserier och diskriminering, i synnerhet i samband med manifestationer av sin tro, som till exempel i samband med kremering av döda. Kristna afghaner och bahaier utövar normalt inte öppet sin religion,

enligt uppgift av rädsla för repressalier. Tillförlitliga uppskattningar om antalet kristna och bahaier saknas.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

En stark ekonomisk inbromsning sedan 2014 har medfört en kraftig ökning i arbetslösheten i Afghanistan, i synnerhet bland ungdomar. Situationen förvärras av att landet har en ung befolkning med omkring 400 000 unga människor som tillträder arbetsmarknaden varje år. Regeringens bristande kapacitet för jobbskapande, framför allt för den unga befolkningen, är en källa till folkligt missnöje som på senare år tidvis har gett upphov till demonstrationer.

Den stora andelen jobb finns i den informella sektorn, som präglas av låga löner och dåliga anställningsvillkor. ILO uppskattar att över 90 procent av alla arbetstillfällen i Afghanistan kan klassificeras som otrygga. Lagstiftning finns som reglerar både arbetstid och minimilön för olika grupper inom den formella sektorn men lämnar stora delar av den informella sektorn utan skydd.

Tvångsarbete är olagligt men förekommer och barnarbete uppges vara utbrett. Minimialdern för arbete är satt till 18 år och barn mellan 15 och 17 år tillåts enligt lag arbeta endast under förutsättning att jobbet kan anses utgöra en form av yrkesutbildning, inte är skadligt för dem och begränsas till 35 timmars arbete i veckan. Trots detta uppskattas att minst en fjärdedel av afghanska barn mellan 5 och 14 år arbetar för bidra till familjeförsörjningen, många av dem i riskfyllda jobb där hälso- och säkerhetsstandarder inte upprätthålls.

Det kvinnliga deltagandet på arbetsmarknaden är lågt. Sociala normer och det instabila säkerhetsläget begränsar kvinnors rörelsefrihet och möjligheter att jobba. Kvinnor i städerna har större möjligheter till avlönat arbete än kvinnor på landsbygden men rapporter om diskriminering och trakasserier på arbetsmarknaden är vanligt förekommande.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Trots viktiga framsteg uppvisar Afghanistan bland de lägsta humanitära indikatorerna i världen. Hälsa är alltså en stor utmaning och tillgången till

primärvård och vaccinationer är generellt dålig och ojämn över landet. De största hälsoproblemen är undernäring samt spridningen av smittsamma sjukdomar. Statistik från OCHA från 2016 pekar på att 2,7 miljoner människor inklusive en miljon barn under fem år lider av undernäring, och att dödligheten för barn under fem år är näst högst i världen (55 av 1 000 barn dör innan de fyllt fem). Medellivslängden låg på 59 år för män respektive 62 år för kvinnor 2015. År 2001 låg medellivslängden på endast 44 år.

Skillnaden i hälsa mellan stad och landsbygd och mellan säkra respektive osäkra områden är stor. I de konfliktdrabbade södra delarna av landet har 50-60 procent av befolkningen dålig eller ingen tillgång till basal vård, enligt Världshälsoorganisationen (WHO).

Mödradödligheten har förbättrats betydligt de tio senaste åren även om statistiken alltfjämt är bekymmersam ur ett internationellt perspektiv. Enligt WHO dör 396 mödrar per 100 000 födselar. Medicinsk personal närvarar endast vid omkring 40 procent av alla födselar.

Luftföroreningar och dålig sanitet är ett omfattande problem med direkt inverkan på många afghaners hälsa, inte minst i huvudstaden där uppvärmningen och trafiksituationen bidrar till betydande utsläpp. I dagsläget finns det begränsad statistik om luftkvaliteten men enligt WHO:s databas över luftföroreningar i närmare 3 000 städer tillhör både Kabul och Mazar-e-Sharif de 20 mest luftförorenade städerna i världen.

Rätten till utbildning

Rätten till kostnadsfri utbildning är stadfast i konstitutionen. Sedan 2001 har utbildning stått i fokus för stora insatser, och antalet inskrivna elever på grundskole- och gymnasienivå har ökat dramatiskt från omkring 900 000 barn 2001 till omkring 8,3 miljoner 2015, av vilka 39 procent är flickor. Avhopp och permanent frånvaro är emellertid stora problem och endast 60 procent av inskrivna elever i grundskolan når årskurs fem. Enligt den afghanska regeringens beräkningar saknar fortfarande uppskattningsvis fem miljoner barn tillgång till skolundervisning och hälften av landets skolor saknar adekvata undervisningslokaler

Utbildningsnivån är lägre i de södra och östra delarna av landet. Speciellt utsatta är flickor på landsbygden, barn med funktionsnedsättning,

återvändande, internflyktingar, nomader samt barn med andra modersmål än landets två största språk, dari och pashto. Den eskalerade väpnade konflikten har medfört att skolor tagits i bruk för militära ändamål och att föräldrar av rädsla förhindrar barnen att delta i skolundervisningen.

Det råder stor brist på kvalificerade lärare. Störst är bristen på kvinnliga lärare på landsbygden. De könsstereotypa samhällsnormerna som fortfarande råder i stora delar av landet tillåter inte att flickor undervisas av manliga lärare efter det att de fyllt 12-13 år. All utbildning är könssegregerad från och med årskurs sju och ofta redan tidigare.

Afghanistan har en av världens lägsta alfabetiseringsgrader. Läs- och skrivkunnigheten bland vuxna män uppgår till 45 procent och bland kvinnor till 18 procent. I åldersgruppen 15-24 år är motsvarande siffror 62 och 32 procent.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Afghanistan är ett av världens fattigaste länder, och landet återfinns på plats 171 av 188 i UNDP:s index för mänsklig utveckling 2015. Viktiga framsteg har gjorts under de år som gått sedan talibanregimens fall, men sedan 2014 har en kraftig ekonomisk inbromsning skett och utvecklingen på flera områden avstannat. Den ekonomiska tillväxten per capita har under de senaste åren varit negativ. Säkerhetsläget har försämrats i landet i stort vilket försvårar humanitärt tillträde. Fattigdomen är utbredd och nära 40 procent av befolkningen lever under det internationella fattigdomsstrecket på 1,25 USD om dagen.

WHO noterar 2016 att tillgången till rent vatten har förbättrats över tid och idag har 57 procent av hushållen rent vatten, dock med stora skillnader mellan landsbygd (51 procent) och stad (82 procent). FN:s livsmedelsprogram (WFP) uppskattar att en tredjedel av befolkningen, 9,3 miljoner människor, är utan säker livsmedelsförsörjning.

Levnadsvillkoren är generellt sett bättre i de större städerna. Det stigande antalet internflyktingar och stora grupper av återvändande från Pakistan och Iran, i kombination med brist på sysselsättning och välfärdstjänster på landsbygden, driver på en snabb urbanisering, med framväxt av slumområden och risk för en försämrad levnadsstandard i städerna som följd.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Alla medborgare, män och kvinnor, har enligt konstitutionen samma rättigheter och skyldigheter, och all form av diskriminering är förbjuden. Trots detta utsätts kvinnor för en omfattande diskriminering

Även om kvinnors deltagande på arbetsmarknaden och inom politiken har ökat markant sedan talibantiden är kvinnor underrepresenterade inom i princip alla yrkeskåror, vilket försvårar för kvinnor och flickor att delta i samhällslivet, engagera sig politiskt, studera, söka medicinsk rådgivning eller få rättsfall prövade i domstol. USAID:s *Afghanistan Gender Country Profile 2016* rapporterar att endast två procent av landets poliser och nio procent av domare inom det formella rättväsendet är kvinnor, vilket gör rättssystemet illa rustat för att tillvarata kvinnors rättigheter.

På landsbygden är det formella rättssystemet därtill dåligt utbyggt och en majoritet av rättstvister löses genom traditionella tvistelösningsförfaranden där kvinnors rättigheter ofta åsidosätts. Till exempel innebär tillämpningen av lokal sedvanerätt ofta att kvinnor förnekas den arvs- och äganderätt som lagen tillskriver dem. Det faktum att uppskattningsvis mindre än tio procent av alla äktenskap i Afghanistan är formellt registrerade undergräver ytterligare det rättsliga skyddet av gifta kvinnors rättigheter, som till exempel rätten att ära egendom.

Tvångsgifte är mycket utbrett och omfattar situationer där flickor och kvinnor säljs för ett brudpris eller används som kompensation för att lösa ut tvister mellan familjer (så kallad *baad*). Skilsmässor är ovanliga och mycket stigmatiserande för kvinnor. Vårdnaden om barn vid skilsmässa tillfaller oftast mannen.

Uppskattningar från FN:s befolkningsfond (UNFPA) indikerar att närmare 90 procent av afghanska kvinnor har utsatts för någon form av fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld eller tvångsgifte. AIHRC registrerade 5 132 incidenter av våld mot kvinnor under 2015, en ökning med fyra procent jämfört med 2014. De allra flesta fall anmäls dock aldrig så mörkertalet är mycket stort. Endast 677 av de 5 132 anmälda fallen anges av AIHRC som uppklarade. Bara drygt hälften av kvinnorna fick någon form av juridisk

hjälp i samband med sin anmälan. Det förekommer att kvinnliga brottsoffer själva anhålls och åtalas när de försöker anmäla brott, inte minst sexualbrott.

Lagen om våld mot kvinnor (*Elimination of Violence Against Women, EVAW*), som antogs genom ett presidentdekret 2009, var ett stort framsteg och innebar att 22 olika former av våld mot kvinnor eller skadliga sedvänjor blev förbjudna i lag. Implementeringen av lagen har emellertid varit en utmaning och kunskapen om lagen är låg. Ett försök att få parlamentet att anta lagen under 2013 vållade häftig debatt och frågan bordlades. Den nuvarande regeringen har föreslagit att delar av EVAW-lagen ska integreras med den afghanska brottsbalken som är under omarbetning. Vad detta i praktiken kommer att innebära för graden av skydd som lagen erbjuder kvinnor är oklart.

Den afghanska brottsbalken stipulerar långa fängelsestraff för otrohet och sexuella relationer utanför äktenskapet, så kallad *zina*. Våldtäkt inom äktenskapet är inte olagligt.

Det försämrade säkerhetsläget i landet har slagit hårt mot flickor och kvinnor. Flickskolor, skyddade boenden för kvinnor och mediaorganisationer där kvinnor är verksamma är vanliga måltavlor för beväpnade grupper. Många kvinnliga journalister har tvingats lämna sina arbeten på grund av hot och bristande säkerhet. Under 2016 har även en rad riktade attacker mot kvinnliga poliser och säkerhetsvakter inträffat, bland annat sköts fem kvinnliga vakter på Kandahars flygplats ihjäl i december 2016.

Barnets rättigheter

Afghanistan tillträdde 1994 konventionen om barnets rättigheter. Regeringen har under 2016 avslutat arbetet med att ta fram en barnlagstiftning (Child Act) som förväntas presenteras för parlamentet under 2017.

Barns rättigheter är starkt åsidosatta. Den pågående väpnade konflikten försvårar ytterligare situationen vad gäller barns tillgång till utbildning, hälsa och en trygg levnadsmiljö. Speciellt utsatta är återvändande barn från närområdet, barn till internflyktingar och gatubarn, av vilka det finns omkring 60 000 enbart i Kabul. De är mer utsatta för rekrytering till stridande grupper, undernäring, barnarbete och sexuella övergrepp.

Rekrytering av barnsoldater i den pågående konflikten har länge varit ett problem. I väpnade motståndsgupper förekommer barnsoldater i stor utsträckning. De utnyttjas för att placera sprängmedel, genomföra attentat eller utföra bevakningsuppgifter. Regeringen har olagligförklarat användandet av barnsoldater och uppgifter från UNAMA tyder på att ansträngningar att sätta stopp för rekryteringen av barnsoldater till regeringsstyrkor har varit framgångsrika.

Ett flertal lokala sedvänjor innebär att barns rättigheter kränks. Att vuxna män håller sig med minderåriga så kallade ”danspojkar” eller *Bacha bazi*, en praxis som ofta innefattar sexuella övergrepp, är en företeelse som uppges vara vanligt förekommande men där mörkertalet är stort.

Människorättsorganisationer har tagit strid för att *bacha bazi* ska kriminaliseras men detta har ännu inte genomdrivits. *Bacha posh* är en annan företeelse som innebär att flickor kläs ut till pojkar för att kunna genomföra sysslor som flickor till följd av kvinnans svaga ställning i samhället förvägras. Flickor kan även ges bort eller säljas för att lösa konflikter mellan klaner eller för att sonen i familjen ska ha råd att gifta sig.

Den lagstadgade åldern för giftermål är 16 år för flickor och 18 år för pojkar. Barnäktenskap är ett stort problem. UNICEF uppskattar att 15 procent av alla flickor ingått äktenskap före 15 års ålder och 48 procent före 18 års ålder.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Afghanistan rymmer en språklig och etnisk mångfald. Den största gruppen är pashtuner, följda av tadjiker, uzbeker och hazarer, men ett tiotal ytterligare minoriteter omnämns i konstitutionen. Ingen folkräkning har genomförts sedan 1979 och alla försök att göra uppskattningar kring storleken på olika befolkningsgrupper är politiskt laddade. Spänningar längs etniska skiljelinjer förekommer och utmynnar emellanåt i våldsamheter.

Diskriminering av etniska grupper förekommer men är inte sanktionerad av staten. Hazarer har under en lång period varit särskilt utsatta för diskriminering, och rapporteras vara överrepresenterade bland afghaner som migrerar från landet. Hot och godtyckligt våld mot hazarer förekommer frekvent även om deras situation bedöms ha förbättrats avsevärt sedan talibantiden. Under 2016 har ett antal attentat specifikt riktade mot hazarer

ägt rum, däribland det omfattande attentatet mot en fredlig hazara-demonstration i Kabul den 23 juli som dödade minst 85 personer och skadade över 400.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet är omgärdat av stigmatisering. Att hbtq-personer är öppna med sin sexuella läggning i Afghanistan är extremt sällsynt.

I enlighet med den afghanska brottsbalken ska äktenskapsbrott och så kallad *pederasti*, en term som bland annat innefattar sexuellt umgänge mellan två vuxna av samma kön, bestraffas med långa fängelsestraff. Under den nationella samlingsregeringens två första år vid makten finns inga kända rättsfall.

Det finns inget rättsligt skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning och det förekommer nästintill ingen öppen aktivism för hbtq-personers rättigheter.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Efter flera decennier av nöd och konflikt är Afghanistan efter Syrien det största ursprungslandet för flyktingar i världen. Det försämrade säkerhetsläget i landet de senaste åren har lett till en ny ökning både av antalet asylsökande utanför landets gränser och av antalet internflyktingar. FN:s flyktingorgan UNHCR räknar till totalt cirka 1,2 miljoner internflyktingar i Afghanistan. Antalet ökar när stridigheterna intensifieras under den varma årstiden och går ner under vinterhalvåret. I grannländerna Iran och Pakistan befinner sig uppskattningsvis 2,5-3 miljoner registrerade flyktingar och upp emot lika många papperslösa.

Under åren som följde talibanregimens fall skedde en omfattande frivillig repatriering, med stöd av UNHCR. Medan återvändandet under många år skedde under relativt välorganiserade former har landets kapacitet att ta emot och återintegrera återvändande från närområdet försämrats över tid.

Under andra halvan av 2016 har en snabb uppgång skett i återvändandet av registrerade flyktingar och papperslösa migranter från i synnerhet Pakistan, men också från Iran. Cirka en miljon afghaner har återvänt från grannländerna under 2016. Mottagningssystemet är överbelastat och FN har varslat om en förestående humanitär kris. Den afghanska regeringen saknar

generellt sett institutionell kapacitet och resurser för att hantera internflyktingar och återvändande från närområdet, och man är till stor del beroende av stöd från det internationella samfundet. En stigande andel av återvändande från närområdet lever vidare som internflyktingar i Afghanistan, enligt UNHCR.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Det finns ett stort antal personer med funktionsnedsättning i Afghanistan, bland annat som en följd av konflikten och den utbredda förekomsten av bland annat minor och kvarlämnad ammunition. Toleransen och förståelsen för personer med fysisk funktionsnedsättning i det afghanska samhället är förhållandevis god, men det finns stora utmaningar vad gäller tillgång till hjälpmedel, rörelsefrihet och tillgänglighet. Kunskapen om psykisk funktionsnedsättning är låg och tillgången till vård mycket bristfällig. Förekomsten av posttraumatiskt stressymptom i befolkningen tros vara hög till följd av den långvariga konflikten, men sedan 2004 har ingen kartläggning genomförts.

Enligt konstitutionen ska staten bistå och säkerställa ett aktivt deltagande i samhället för personer med funktionshinder i enlighet med rådande lagar, däribland lagen om funktionshindrade personers rättigheter och privilegier från 2013. De afghanska myndigheternas implementering av lagar och rättigheter är dock bristfällig, vilket innebär att personer med funktionsnedsättning i stor utsträckning tvingas förlita sig på sig själva eller sin familj. Den höga arbetslösheten försvårar tillträdet till arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning och majoriteten av barn med funktionsnedsättning går inte i skola. Det finns flera organisationer som verkar för att tillvarata rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1983. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1983. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1983.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 2003. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1987. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1994. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2012.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* har inte ratificerats.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 2005.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2003.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer:

FN:s sammanhållande organ för *Afghanistan United Nations Assistance Mission (UNAMA)* har ett mandat från säkerhetsrådet att bland annat övervaka och

främja mänskliga rättigheter i Afghanistan. UNAMA:s mandat omfattar både politiska och biståndsinriktade uppgifter, inklusive samordning av det internationella samfundets insatser för humanitär hjälp och återuppbyggnad.

I resultatstrategin för Sveriges utvecklingssamarbete i Afghanistan (2014-2019) ska jämställdhet och kvinnor och flickors möjligheter att åtnjuta sina mänskliga rättigheter samt aktivt delta i samhällsutvecklingen genomsyra samtliga resultatområden. Sverige kanaliserar sitt bistånd genom tre kanaler som indirekt fördelar biståndet till den afghanska staten. Cirka 40 procent av det svenska biståndet kanaliseras via den av Världsbanken administrerade *Afghan Reconstruction Trust Fund*, ARTF, cirka 30 procent via Svenska Afghanistankommittén och 30 procent via andra civilsamhälles organisationer och FN-organ.

Sverige arbetar även med FN:s säkerhetsrådsresolution 1325 vars syfte är att öka kvinnors deltagande i arbetet för fred och säkerhet samt att stärka skyddet för kvinnor och flickor i konfliktsituationer. Sverige är en av de största givarna till UN Women i Afghanistan

Sedan 1982 finns Svenska Afghanistankommittén (SAK) på plats i landet. SAK arbetar bland annat med utbildning och verksamhet inom hälsosektorn, och verkar särskilt för att kvinnor och personer med funktionsnedsättning ska ha samma rätt till inflytande över utvecklingen som andra. Organisationen är verksam i 17 av landets 34 provinser.

EU är en av de främsta biståndsgivarna till Afghanistan. Utöver det humanitära biståndet, fokuserar EU:s bistånd till stor del på landsbygdsutveckling, den sociala sektorn samt samhällsstyrning och rättsstatens principer. EU:s insatser för främjandet av mänskliga rättigheter i Afghanistan inriktar sig främst på givarsamordning, kvinnors och barns rättigheter samt mediefrihet. EU och dess medlemsstater i Kabul har en årlig MR-dialog med Afghanistan där Sverige har särskilt ansvar för frågor relaterade till mediefrihet. 2016 hölls den andra MR-dialogen med Afghanistan.

I den senaste granskningen av Afghanistan i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) gav Sverige rekommendationer bland annat om skydd för barn, förstärkta insatser för våld mot kvinnor samt återinförandet av ett moratorium för avrättningar som ett första steg mot ett avskaffande av dödsstraffet.